

Г. В. Жаворонкова, В. О. Жаворонков
Національний авіаційний університет, м. Харків

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ У ТЕОРІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

© Жаворонкова Г. В., Жаворонков В. О., 2017

Постіндустріальний тип розвитку суспільства передбачає перехід до нових базових принципів становлення, які будуються на максимальній реалізації сектора послуг суспільного виробництва. Теорія інформаційного суспільства є основою для визначення закономірних кроків цивілізаційного прогресу як єдності індустріального та постіндустріального суспільства. Охарактеризовані наукові концепції, підходи в методології наукового дослідження інформаційного суспільства. Визначено наявність парадоксів теоретичних положень класичної економічної теорії в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна економіка, методологічний базис, інформаційні зміни.

G. V. Zyavoronkova, V. O. Zhavoronkov
National Aviation University

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL PROBLEMS AND CONTRADICTIONS IN THE THEORY OF THE INFORMATION SOCIETY

© Zhavoronkova G. V., Zhavoronkov V. O., 2017

The evolution of theoretical-economic knowledge in the historical aspect from the state of classical science using non-classical and post-classical science led to fundamental changes in its methodological foundations and in the theoretical sense. Each of these stages are characterized by inherent specificity fundamental principles – first, the scientific picture of the world; second, the norms and ideals of the study; thirdly the network of objects, which are drawn to the attention of the scientific knowledge. At the end of the twentieth century existing economic theory was mainly the sphere of material production. But in the further process of development of information technologies on the basis of modern computer technology began to operate with new concepts such as: information resource, the product of intellectual labors, information space. It identified the need to study the most important methodological issues of the economic theory to information activities, which includes the purpose, means, result and the process. There are fundamentally new concepts of national information resources, which are considered as a new economic category. It is believed that in the twenty-first century information resources will be the main national wealth, and the effectiveness of their maintenance increasingly will determine the ability of the country as a whole.

Postindustrial development of the society involves the transition to new basic principles of formation, which are based on the maximum realization of the service sector of social production. It is proved that the theory of the information society is the basis for defining the logical steps of civilizational progress as the unity of industrial and postindustrial society. Characterized by scientific concepts and approaches in the methodology of scientific research in the information society. Analyzed the contradictions of information society formation. The main features of the information society are highlighted. It is proved that the processes of modernization of the economy accompanied by institutional changes in the socio-economic

relations and systems management. The main features of the information economy are highlighted. Institutional and social factors comprehended in the framework of the theory of the information society are the methodological basis for the analysis of the emergence of the theory of information economy. It is proven that traditional economic theory does not meet the new conditions of formation and development of the information economy.

Characterized by a virtual segment of the media market, which is structured on the following components: a virtual market, virtual environment and virtual corporation. Reasonably socialization of information and knowledge in the information society and the new social functionality of information products characterize the qualitative shift in the world of cognitive products. It is concluded that the rejection of the dynamic development of information and knowledge society will lead to increased crisis potential of Ukraine. The prospect of the transition to the information society depends on access to education for all segments of the population and transparency of information provision.

Key words: information society, information economy, methodological basis, virtual segment, virtual corporation, institutional changes.

Постановка проблеми. Еволюція теоретико-економічного знання в історичному аспекті від стану класичної науки через неокласичну і до посткласичної науки призвела до змін в її методологічних засадах і в теоретичному змісті. Кожен із цих етапів характеризується притаманними йому специфічними фундаментальними основами: по-перше, науковою картиною світу; по-друге, нормами і ідеалами дослідження; по-третє мережею об'єктів, на які звернено увагу наукового пізнання.

Сьогодні особливого значення набуває методологія науки, оскільки удосконалення методологічного, системно-структурного аналізу, знань потребує від людини детального пізнання процесів, що відбуваються, уміння раціонально оперувати різноманітною інформацією та гігантськими базами даних, досліджувати питання і гіпотези, встановлювати тенденції та закономірності суспільно-економічних процесів, здійснювати вирішення складних проблем.

У кінці ХХ ст. існуючі економічні теорії стосувались переважно сфери матеріального виробництва. Але в подальшому процес розвитку інформаційних технологій на основі сучасних засобів обчислювальної техніки став оперувати новими поняттями, такими, як: інформаційний ресурс, продукт інтелектуальної праці, інформаційне середовище. Це визначило необхідність опрацювання важливих методологічних питань економічної теорії для інформаційної діяльності, яка включає мету, засоби, результат і сам процес. З'явилося принципово нове поняття – національні інформаційні ресурси, які розглядаються як нова економічна категорія. Вважається, що у ХХІ ст. інформаційні ресурси стануть основним національним багатством, а ефективність їх промислової експлуатації все більшою мірою визначатиме можливість країни загалом [1].

Постіндустріальний тип розвитку передбачає перехід до нових базових принципів становлення, які будуються на максимальній реалізації т. зв. третинного сектору суспільного виробництва – сфери послуг або сервісу. Головна передумова переходу до постіндустріального розвитку, яка пройшла апробацію у високорозвинених країнах Заходу на початку 1960-х років, – науково-технічний та технологічний прогрес призвів до скорочення кількості людей, які були зайняті у сільському господарстві та промисловості, зниженню собівартості відповідної продукції за одночасного зростання добробуту народу. Усе це спричинило великий попит на різні послуги, дало міцний поштовх креативності, перекваліфікації людей з урахуванням нових підприємницьких інтересів, стимулювало інноваційні рішення. Саме за цими тенденціями соціально-культурної та інтелектуальної динаміки і були зафіксовані ознаки переходу до інформаційного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До соціально-індустріальних технократичних концепцій інституціональної теорії належать: “індустріальне” і “нове індустріальне суспільство”;

“постіндустріальне суспільство”; суперіндустріальна цивілізація “третьої хвилі”; “інформаційне суспільство”. Теорії “індустріального суспільства” і “нового індустріального суспільства” формувалися у працях американських інституціоналістів В. Ростоу, Дж. К. Гелбрейта, П. Друкера, французьких теоретиків Р. Арона, Ж. Еллюля та ін. Ці учені вважають, що технологія, тобто розвиток і застосування наукових або систематизованих знань до практичних завдань, є центральною характеристикою сучасного економічного розвитку.

Теорія постіндустріального суспільства, розкривши головні положення економіки та суспільства, стала методологічною основою визначення закономірних кроків цивілізаційного прогресу, чіткої періодизації людської історії як єдності доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільства. Проте, на думку японського економіста Й. Масуди [2], термін “інформаційне суспільство” значно краще підходить, ніж “постіндустріальне суспільство”, до характеристики суспільних змін, що відбуваються, і в основу яких покладено перехід від виробництва матеріальних цінностей до виробництва інформаційних цінностей.

Недостатня досліженість філософських аспектів, що розкривають інформаційне суспільство саме як суспільство, а не просто як опис використання певних технологій, вважає М. Рубанець, породжує сучасні “вузькі місця” і проблемні зони, пов’язані з усвідомленням впливу спадку теорій постіндустріалізму на сучасне розуміння технологічної компоненти та її місця у суспільному розвитку [3]. Сучасні особливості технологічної компоненти і процесів її створення (розвиток певних сфер інформатики, проектування і програмування інформаційних систем) акцентують нову концептуальну форму осмислення співвідношення технічного, технологічного та суспільного.

Постановка цілей. Мета роботи – розкрити науково-методологічні проблеми і суперечності в теорії інформаційного суспільства та довести, що його концепція та економіка повинні не допускати грубого технологічного детермінізму, а враховувати складність, багатогранність, суперечність впровадження нових технологій у суспільне життя, взаємодію різних чинників суспільного розвитку, серед яких велику роль відіграє людський фактор.

Виклад основного матеріалу. Формування теорій інформаційного суспільства, тобто такого суспільства, у якому сектор виробництва інформаційних продуктів та послуг, що називаються четвертим сектором, є пріоритетним порівняно з виробництвом матеріальних цінностей стало цілком закономірним. Поява обрисів нового сектору у господарській структурі розвинених країн засвідчила, що виникла системна криза індустріального типу господарства. У зв’язку з цим традиційна економічна теорія перестала адекватно відображати потреби сучасної економіки. Адже в умовах інформаційної економіки попередні теоретичні положення стають не тільки обмеженими, а подеколи навіть неправомірними і парадоксальними. Перший з парадоксів полягає у новому співвідношенні понять, наприклад, таких, як: ріст і розвиток, продуктивність й ефективність, результативність й можливості. У нових умовах якості людини як споживача інформаційних благ стають важливим фактором, що лімітує їх виробництво, і в цьому полягає другий парадокс.

Не підлягає сумніву, що інформаційне суспільство – це суспільство розвитку. Кожна країна обирає свій шлях становлення інформаційного суспільства. Це реінжиніринг і розвиток власних програмних систем до максимальної соціальної функціональності (SAP у Швейцарії та ін. країнах ЄС), розвиток програмування та аутсорсингу (Індія, Китай, Росія), соціальна інформатика (Росія). В Україні теж відбувається стрімкий розвиток аутсорсингу, виникнення холдингів, у яких науково-дослідницька діяльність стає основною виробничою функцією.

У методології дослідження інформаційного суспільства існує певна кількість підходів, які відображають дані табл. 1, які автори узагальнили за [4] та доповнили вітчизняними науковими працями.

Ми виходитимо з визначення українського академіка А. А. Чухна, що “Інформаційне суспільство – найрозвиненіша щодо технологічного способу виробництва цивілізація, яка виникає внаслідок інформаційно-комп’ютерної революції й базується на інформаційній технології,

“інтелектуальних” комп’ютерах, автоматизації та роботі усіх сфер і галузей економіки й управління, єдиній інтегрованій системі зв’язку” [5].

На сучасному етапі переходу від індустріально-ринкової до віртуальної економіки виникла суперечність між глобалізацією, що реалізується через інформаційно-мережеві та фінансово-економічні структури, і просторовою локалізацією матеріальних і трудових ресурсів, які не можуть рухатися зі швидкістю інформації та фінансових потоків. У способах вирішення цієї суперечності з врахуванням принципово різних законів індустріально-ринкової та інформаційно-мережевої економіки потрібно шукати відповіді на питання формування нової парадигми економічної теорії ХХІ ст., ключовими для переосмислення усього категоріального ряду у ній стають такі поняття, як інформація, мережа, сумісно-розподілені відносини, всезагальна праця і всезагальна власність, глобалізація і локалізація, вартість як просторова локалізація часу [6].

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення сутності інформаційного суспільства

Назва підходу	Представники	Принцип визначення
Економічний	Ф. Махлуп, М. Порат, Д. Белл, Е. Тоффлер, В. Гесць, В. Маслов	Домінує економічна компонента – частина нематеріального сектору у зростанні ВВП
Інформаційний	Й. Масуда, Т. Умесао, Й. Хаяші, Й. Іто, Р. Кац, М. Кастельс, В. Глушков, Г. Жаворонкова	Ґрунтується на теорії “інформаційного вибуху”, згідно з якою кількість доступної суспільству інформації зростає, що призводить до кількісних змін і в економіці інформаційного суспільства
Технологічний	А. Дафф, С. Нора, А. Мінк, П. Друкер, Л. Федулова	Головною детермінантою інформаційного суспільства є поширення інформаційних і комунікаційних технологій
Синтетичний, філософський	Дж.Л. Сальваджіо, К. Стейнфілд, А. Чухно, О. Рубанець	Основою є окрема група “синтетичних” теорій, що поєднує наведені вище підходи

Сучасні ринки – це комунікаційні мережі, які забезпечують активне зростання кількості ринкових агентів за рахунок малого бізнесу, а також швидкості та частоти ділових контактів [7]. Крім того, комп’ютерна революція формує соціальні межі індустріального суспільства, тобто перехід до інформаційного суспільства. При цьому виробництво та використання інформації і знань як основного ресурсу постіндустріального суспільства характеризується певними принциповими особливостями. Якщо матеріальні ресурси обмежені, то інформаційні ресурси фактично безмежні, що відкриває небачені раніше можливості зростання суспільного виробництва та його ефективності.

В інформаційній економіці виник новий вид благ – мережевий, якому притаманні особливі властивості, відображені на рис. 1 [8].

Проаналізувавши властивості мережевих благ, О. А. Маслов зазначає, що усі вони нерозривно пов’язані одна з одною. Для повного їх розуміння необхідно розглядати властивості цього блага комплексно. Так, за умов наявності зовнішніх ефектів виробники мережевих благ можуть отримувати більший прибуток, якщо надані блага є сумісними та комплементарними. Утім традиційна економічна теорія виходить із закону спадної дохідності, на основі якого пояснюються і досліджуються багато понять і процесів в економічній науці. Проте мережеві блага не підпорядковуються цьому закону, або ж демонструють зростаючу дохідність у доволі довгостроковій перспективі.

Отже, мережеві блага мають зовсім інші закони функціонування порівняно зі звичайними матеріальними благами, які задовольняють потреби людей своєю фізичною формою. Закономірності зміни їхньої корисності істотно відрізняються від закономірностей руху корисності ординарних благ. Якщо корисність ординарних благ зменшується із зростанням їх кількості, то корисність мережевих

благ із збільшенням їх кількості тільки зростає. Так, попит на мобільний зв'язок зростає з розширенням мережі. Тому крива попиту на мережеві блага має зовсім інший вигляд, ніж крива попиту на ординарні блага. Вона зростає із збільшенням учасників мережі (рис. 1).

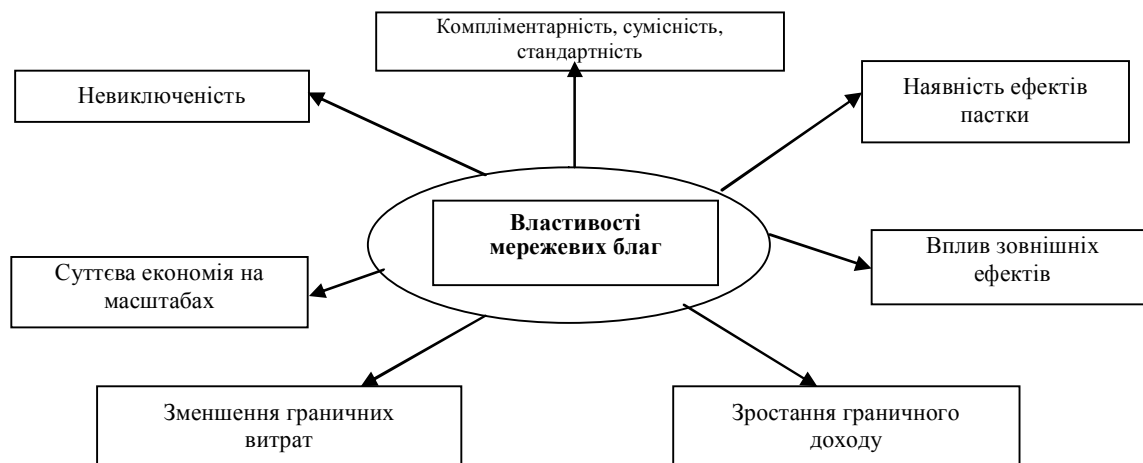

Рис. 1. Властивості мережевих благ в інформаційній економіці за О. Масловим

Вирішальна роль інфокомунікаційних технологій у стимулюванні розвитку має дві суперечності. З одного боку, вони дають змогу країнам стрімко розвивати економіку, модернізуючи систему виробництва і підвищуючи конкурентоспроможність набагато швидше, ніж до цього. З іншого, – для країн, які не здатні адаптуватися до нової технологічної системи, відставання набуває кумулятивного характеру. Крім того, індустріальна епоха принципово відрізняється від інформаційної ще й тим, що інформація і знання завжди служили владі та виробництву. Але тільки тоді, коли нові інфокомунікаційні технології уможливили для людства безупинний приріст знання і досвіду, виробничий потенціал став безпрецедентним, а зв'язок між інтелектуальною діяльністю і матеріальним виробництвом – надзвичайно щільним. Отже, зняття суперечності між соціальним розвитком та економічним ростом за допомогою технологічних інновацій, інформаційного менеджменту і світового розвитку – одне з найактуальніших питань ХХІ ст.

Крім того, під час переходу до інформаційного суспільства виявляється якісний стрибок у структурі потреб. Критерієм такого переходу є насиченість масових потреб у матеріальних благах та зростання нематеріальних. Зміна ролі та місця потреб істотно змінює не тільки культуру споживання, але й перетворює її на фактор розвитку бізнесу. Ця культура негативно відображається на людському потенціалі, формує ненаситного споживача, для якого споживання виступає головним змістом його життя. А вже в інформаційному суспільстві універсальним орієнтиром є досягнутий рівень розвитку системи потреб, які закладені у людському потенціалі населення країни. Найголовніша сфера реалізації людського потенціалу – ініціювання перспективних потреб, які задають імпульс якісним змінам в економіці. Тому необхідно політику досягти мети розвитку, налагоджуючись на довгострокову перспективу, яка супроводжується глибокою зміною менталітету і культури. Відтак інституціоналізація процесу економічного розвитку відображає рухомий синтез традицій та інновацій, нових та старих цінностей, коли дуже важливо не перетворити традиційні цінності в ідеологічні догми, а нові цінності – у репресивну норму щодо традиційних цінностей.

Отже, процеси модернізації економіки країни не обмежуються техніко-технологічними інноваціями, а неминує супроводжуватися інституціональними змінами у соціально-економічних відносинах і системах управління ними. Адже в сукупності модернізація цих процесів тісно пов'язана зі змінами у соціальному житті, з вирішенням завдань підвищення рівня матеріального добробуту населення, вдосконаленням систем освіти і охорони здоров'я, а також із позитивними змінами у ментальності суспільства, якості людського капіталу, зі створенням умов для реалізації творчого потенціалу [9].

Гранична соціальна нерівномірність процесу глобалізації корелює з гнучкістю і глобальним масштабом інформаційного капіталізму. І вирішальна роль у сучасних умовах, з огляду на створення цінностей в інформаційній економіці, стала належати освіті, інформації, науці та технологіям. З того часу, як освіта перетворилася на загальну, головним виявився її рівень, а не тільки кількість освічених людей. Іншими словами, недоліки освіти та відсутність інформаційної інфраструктури призводять до такого стану, коли велика частка країн світу потрапляє у залежність від функціонування глобалізованих економік і, як наслідок цього, стає вразливішою до криз та нестабільності, від яких потерпає і глобальний фінансовий ринок.

Сьогодні телекомунікація у науці виокремлена в окрему сферу інформаційних потоків та обміну інформації. Відокремлення інформаційного обміну від виробництва знання у науці свідчить про специфікацію функцій перебігу інформаційних процесів та є результатом формування окремої інфраструктури, яка їх обслуговує. Поява телекомунікаційних мереж та онлайн-режимів спілкування науковців і не тільки стала ознакою нової інформаційної доби у сфері наукових комунікацій. Сучасна наука створює нові джерела інформації. Центри виробництва знання, які спеціалізуються на вирішенні певних проблем, поступово перетворюються на центри-постачальники даних. Основною функцією спеціалізованих наукових мереж стає передача наукової інформації. Спеціалізовані мережі, які інтегрують центри виробництва знання із структурами управління, виробництва та освіти у центр своєї діяльності, починають рухати науковими проектами [10].

Виділення ознак інформаційного суспільства:

- інформація стає виробничою силою;
- вирішено проблему інформаційної кризи, тобто знято суперечність між інформаційною лавиною та інформаційним голодом;
- забезпечено пріоритет інформації порівняно з іншими ресурсами;
- інфокомунікаційні технології набувають всезагального характеру, охоплюючи усі сфери діяльності людини;
- формується інформаційна єдність усієї людської цивілізації, тобто суспільство глобалізується;
- зростає частка наукомістких товарів та послуг у сфері виробництва.

Отже, інституційно-соціальний аспект осмислення у межах теорії інформаційного суспільства процесів і явищ, що відбуваються у суспільстві під впливом інформаційно-технологічної революції та зростання значення інформації і знання як факторів виробництва, становить методологічну основу для економічного аналізу цих факторів, що й призвело до появи *теорії інформаційної економіки*, є мультипредметною наукою та знаходиться на стику економіки, соціології, інформатики, математики, психології та інших наук. Тому для вивчення інформаційної економіки потрібен міждисциплінарний метод дослідження, що ґрунтується на синтезі наукових знань, оскільки необхідне виявлення змісту та принципів функціонування такої складної системи, яка поєднала б у собі досягнення попередніх економічних систем.

Відтак виникає потреба та необхідність у проведенні аналізу теорії та методологічних принципів інформаційної економіки та її основи – інформаційного технологічного способу виробництва, щоб засвідчити докорінну їх відмінність від індустріальної економіки і властивого їй технологічного способу виробництва, що зумовлює невідповідність і наукову неспроможність застосування традиційної економічної теорії індустріального типу до нових умов функціонування і розвитку інформаційного (постіндустріального) суспільства.

Характерною ознакою інформаційної економіки є не просто нарощування або переважання частки сфери послуг у виробництві ВВП, а її нова роль у соціально-економічній динаміці, її опора на ресурс знань, що дає змогу знанням послугам бути на передових позиціях науково-технічного прогресу, виступати “локомотивом” цього прогресу в інших сферах економіки та сприяти людському розвитку. Тому у системі соціально-економічного розвитку країни інформаційна економіка як соціальний ресурс праці є одним із найважливіших критеріїв оцінки раціональності, зокрема, ефективності організації суспільно-економічної системи країни.

В інформаційній економіці сфера нематеріальних продуктів та сервісних послуг стає домінуючою, основні спеціальності посідають професіонали, які використовують інформацію і знання, тобто інформація і знання є головними чинниками, від яких залежить конкурентоспроможність економіки, інтелектуальний потенціал перетворюється в основний капітал. Фахова структура зайнятості модернізується у бік більшого зростання частки зайнятості, що потребує вищої кваліфікації і високого професійного рівня освіти. Розширюється застосування інфокомунікаційних технологій в економіці, у системах різного виду: управлінських, інтегрованих у підтримку прийняття рішень щодо віртуальної реальності, інтелектуальних тощо [11].

Соціальна функціональність, відкритість до якої утворює новий вимір соціальної онтології, характеризує якісний перехід у світ соціальних функцій, соціальних систем і соціальних взаємодій. Між бізнесом і сучасною програмною системою більше немає меж. Сучасні програмні системи є основою цілісності корпорацій, оскільки вони є основою знанневого середовища корпорацій та системних взаємодій як внутрішніх, так із зовнішнім світом.

З'явилися нові інноваційні механізми трансформацій, що було викликано активним розвитком інформаційних технологій та інтенсивною соціалізацією інформації та знань, а звідти й новий напрям постіндустріального вектора розвитку сучасної цивілізації – становлення суспільства знань. Інформація і знання стали розглядатися як найважливіший фактор інноваційного розвитку, при цьому стали враховуватись теоретичні знання, що особливо актуалізує роль і значення фундаментальної науки.

Особливості функціонування програмних систем створює запит на когнітивний підхід до проблеми соціальної онтології. Сьогодні ці системи присутні зовні у вигляді різноманітних суспільних зв'язків і функцій, тому формулювання проблеми нової соціальної онтології підкреслює, що програмні системи існують не тільки віртуально, а й соціально-функціонально й системно-суспільно. У новій соціальній онтології людина може одночасно виконувати кілька ролей, брати участь у різних варіантах використання програмної системи тощо, отже, народжується нова форма активності, що збігається з розвитком креативного потенціалу особистості [3].

Стратегія розвитку інформаційно-знанневого суспільства сьогодні вважається центральним системним ядром соціально-економічної політики розвинених країн, що дає їм змогу максимально скористатися перевагами пануючого інформаційно-техніко-економічного укладу еволюції людської цивілізації. Адже на зміну автономному існуванню виробництва знання від сфери суспільної дії приходить перетворення теоретико-методологічних досягнень інформатики на сферу когнітивного креативу, що стає основою розвитку нової форми суспільної дії, яка активно трансформує соціальну основу сучасного інформаційного суспільства. Виникає нова форма досліджень, що перетворюють на предметну область будь-які суспільні, а не тільки технологічні прояви функціонування сучасних систем (організацій, корпорацій, інституцій) у суспільному контексті – від окремих технологічних і управлінських функцій до складних системних зв'язків.

Відтак переваги нових інформаційних технологій зумовили існуючий економічний та технологічний розрив між багатими і бідними країнами. Відмова від динамічної розбудови інформаційно-знанневого суспільства призвела до посилення накопиченого кризового потенціалу будь-якої країни, оскільки сучасні проблеми їх економічного розвитку пов'язані насамперед із інтелектуалізацією праці, наданням найвищого пріоритету процесам продукування нових знань, які здатні забезпечити соціально-економічний прогрес суспільству.

Дуже важливими є ціна та умови надання інформації. Значущість цього питання є очевидною. Проте через його складність, а саме: необхідність визначення чіткої класифікації продукції, одиниць вимірювання обсягу певних стандартів або умовних одиниць, аналізу варіації цін на окремі інформаційні продукти та послуги з урахуванням якості, термінів та умов надання, гарантій та порівняння цін “тіньового” та “офіційного” ринків – усе це потребує окремого вивчення.

Р. Лукас запропонував теорію недосконалої інформації у тісному взаємозв'язку з інформаційною моделлю циклу і теорією “раціональних очікувань”. Теорія раціональних очікувань ґрунтується на отриманні економічним суб'єктом певної інформації, що ґрунтується на аналізі, оцінках майбутніх подій-прогнозів. “Острівна модель” Р. Лукаса показує, що коли інформація

неповна, виникає можливість “тимчасово вважати абсолютне зростання цін за підвищення відносних цін на товар, яке суб’єкти цього ринку пропонують, що змушує збільшувати пропозицію даного товару порівняно з запланованим раніше рівнем” [12].

Укладанню угод про купівлю-продаж інформації передують прийняття управлінських рішень. Доволі часто такі операції на ринку інформаційних послуг орієнтовані на зменшення рівня асиметрії інформації під час укладання в майбутньому комерційних угод. Суть явища асиметрії інформації досліджував Дж. Акерлоф, яка полягає у тому, які суб’єкти підприємництва, що функціонують на певному ринку і є потенційними або реальними діловими партнерами, мають нерівноцінну або асиметричну інформацію щодо: суб’єкта угоди-контрагента за угодою; об’єкта угоди; можливих або цілком ймовірних майбутніх подій, що можуть спричинити виникнення підприємницьких ризиків для суб’єкта, який не має такої інформації [13].

Під час укладання угод купівлі-продажу на ринку інформаційних послуг явище асиметрії інформації є типовим. Адже саме наявність асиметрії інформації між продавцем та покупцем спричиняє необхідність укладання угод такого типу. Наведемо у вигляді схеми (рис. 2) форми прояву асиметрії інформації на ринку. Негативний відбір як форма прояву асиметрії інформації пов’язаний насамперед з недостовірною і неповною інформацією, у той час, як недобросовісна поведінка і несприятливий відбір вимагають додаткових витрат на контроль за умисними діями.

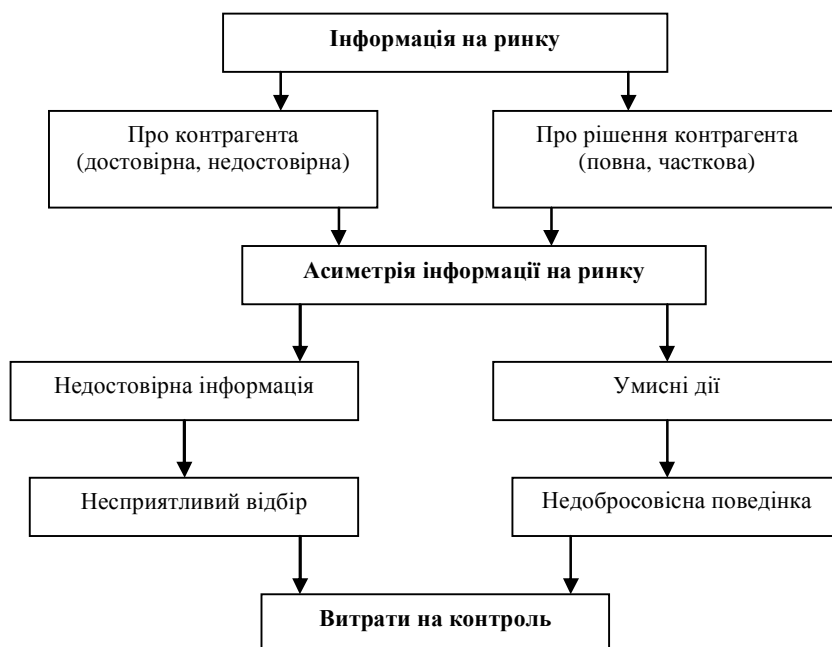

Рис. 2. Форми прояву асиметрії інформації на ринку

Відтак асиметрія інформації знижує як ефективність економіки загалом, так і ефективність діяльності суб’єктів господарювання. Така інформаційна ситуація зумовлена низкою причин [14]:

- 1) макроекономічною причиною виникнення асиметрії інформації є несформованість ринку інформаційних послуг;
- 2) збір та придбання інформації передбачає додаткові попередні витрати партнерів, крім того, зібрана інформація може бути нерелевантною;
- 3) краща поінформованість одного ділового партнера дає йому змогу керувати ситуацією та диктувати умови укладання угоди;
- 4) інформаційний потенціал кожного з партнерів залежить безпосередньо від його досвіду, компетентності, рівня спеціалізації та інших об’єктивних чинників, які мають вплив на ситуацію;
- 5) сумніви щодо достовірності інформації.

Отже, переваги в інформаційному забезпеченні однієї зі сторін економічних відносин створюють умови для отримання нею додаткових доходів – т. зв. інформаційної ренти. У цьому

випадку інформація є як ресурсом, що має економічну цінність, так і джерелом конкурентних переваг та засобом зниження невизначеності й ризику.

Висновки. Погляд на становлення інформаційного суспільства повинен відбуватись через розвиток теоретичних та методологічних досягнень на сучасну сферу проектування і програмування. Розвиток та ускладнення соціальної функціональності діючих суб'єктів суспільного життя є основою перетворення інформаційного суспільства на суспільство нових можливостей. Когнітивний вектор цивілізації, який формує нову світову спільноту в умовах перетворення суспільства на глобальне, відкриває шлях до нових форм суспільного розвитку.

Інформаційні технології істотно впливають на геополітичну карту світу та світовий розвиток, тому потрібно розглядати їх як важливий чинник, що здатний змінити відносини між центрами сили, регіонами та державами. Гарантувати захист та контроль національного інформаційного простору можна лише за умови умілого поєднання двох головних підходів – створення потужних інформаційних потоків, що підтримують життєдіяльність системи символів, настанов, стереотипів і забезпечують її експансію у навколишній світ, та розумне обмеження доступу до інформації, контроль за інформаційними потоками.

На чолі системи інформаційного обслуговування суспільства має стояти держава як гарант відкритості і вільного доступу до інформації. Тільки за цієї умови чітко функціонуватимуть джерела отримання інформації, механізми та системи її опрацювання і передачі. Водночас недержавні структури мають у своєму розпорядженні кошти, обчислювальну техніку, матеріальне забезпечення, кваліфікований персонал тощо і з метою розширення кола діяльності прагнуть до співпраці з державними інформаційними органами. Їх спільні дії можуть принести позитивний результат у формуванні національного інформаційного ринку, зокрема, у напрямку технологічного і технічного ринку. За державою варто залишити тільки коло питань, які стосуються формування національних інформаційних ресурсів на єдиній організаційній та правовій основі.

Під час переходу від індустріально-ринкової до віртуальної економіки виникла суперечність між глобалізацією, що реалізується через інформаційно-мережеві та фінансово-економічні структури, і просторовою локалізацією матеріальних і трудових ресурсів. Вирішення цієї суперечності потрібно шукати через формування нової парадигми економічної теорії XXI ст.

Виробництво і використання інформації і знань як основного ресурсу постіндустріального суспільства характеризується певними принциповими особливостями (інформаційні ресурси фактично безмежні), що відкриває небачені раніше можливості для зростання суспільного виробництва та його ефективності. Виявляється якісний стрибок у структурі потреб, насиченість масових потреб у матеріальних благах та зростання нематеріальних. Процеси модернізації економіки країни не обмежуються техніко-технологічними інноваціями, а неминуче супроводжуються інституціональними змінами у соціально-економічних відносинах і системах управління ними. Модернізація цих процесів тісно пов'язана зі змінами у соціальному житті, з вирішенням питань підвищення рівня матеріального добробуту населення, вдосконаленням систем освіти і охорони здоров'я, а також із позитивними змінами в ментальності суспільства, якості людського капіталу, зі створенням умов для реалізації творчого потенціалу.

Інституційно-соціальний аспект осмислення у межах теорії інформаційного суспільства процесів і явищ становить методологічну основу для економічного аналізу цих факторів, що й призвело до появи *теорії інформаційної економіки*. У цій економіці сфера інформаційних продуктів та послуг стає домінуючою, основні спеціальності посідають професіонали, інформація і знання є головними чинниками, від яких залежить конкурентоспроможність економіки, інтелектуальний потенціал перетворюється в основний капітал.

Симбіоз наукових досліджень й проектування та програмування переорієнтовує суспільний розвиток на створення складних систем, що здатні до розвитку основної, відокремленої від додаткової технічної функціональності, закладеної у гнучку архітектуру і доведену до формування соціальних зв'язків і суспільних відносин. В той час, як наше усвідомлення залишається у межах “машинно-технологічного” образу інформаційного суспільства, практика новітніх форм інфор-

маційної економіки творить нову суспільну форму, у якій когнітивний креатив, його досягнення і можливості стають визначальним вектором розвитку.

Отже, уся сфера людської діяльності сьогодні ґрунтується на владі інформації та знаннях, швидкість появи яких зростає щоденно. Розвиток програмного забезпечення створив умови для того, щоб персонал міг удосконалювати свої знання і розвивати здібності набагато швидше, ніж будь-коли у попередні роки. Універсальним комунікаційним простором, у якому співіснують дуже різні інтереси і цінності, є Інтернет. Безумовно, поширення інформаційних та телекомунікаційних технологій відбувається нерівномірно у різних країнах та сферах суспільства. Зазначимо, що перспектива переходу до інформаційної епохи залежить насамперед від доступності освіти для усіх прошарків населення, а також від можливостей оперативного засвоєння інформації та її переробки на нові знання.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки сьогодні ще не існує усталених ні теоретичних, ні методологічних принципів діяльності віртуальних корпорацій, тим паче достатнього досвіду з їх створення, то увага економістів та практиків має бути спрямована на особливості створення підприємств за віртуальними принципами організації. На нашу думку, віртуальні підприємства повинні бути створені у вітчизняних умовах, оскільки вони здатні значно вплинути на рівень інвестиційної привабливості України. Крім того, від участі українських підприємств в електронному бізнесі можна отримати значний економічний ефект насамперед за рахунок: доступу до світового ринку товарів та послуг; можливості реалізувати свою продукцію; можливості реалізувати свої знання та інтелектуальну власність; залучення нових потенційних споживачів тощо.

1. Zhavoronkova G. *Scientific problems of formation and development of information society in Ukraine* /Zhavoronkova G., Zhavoronkov V.// *Science. Business. Society.* – 2016. – №2. – P. 40–43.
2. Masuda Y. *The Information Society* / Masuda Y. – Washington, 1981.
3. Рубанець О. М. *Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень : моногр.* / О. М. Рубанець – К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. – 420 с.
4. Шкода Т. М. *Людський капітал підприємства: теорія і практика стратегічного управління : моногр.* / Т. М. Шкода. – К.: Світ Успіху, 2015. – 425 с.
5. Чухно А. А. *Інституційно-інформаційна економіка: підруч.* / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко; за ред. акад. НАНУ А. А. Чухна. – К.: Знання, 2010. – 687 с.
6. Гриценко А. *Институциональная политическая экономия: предмет, методология, содержание* / А. Гриценко. – LAPLAMBERT Academic Publishing / Германия, 2014. – 516 с.
7. Белл Д. *Третья технологическая революция и её возможные социально-экономические последствия* / Белл Д. – М.: ДелоЛТД, 1990.
8. Маслов А. О. *Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення : моногр.* / А. О. Маслов. – К.: АграрМедіа Груп, 2012. – 432 с.
9. Рубанець О. М. *Методологічні аспекти проявів когнітивного в сучасній науці* / О. М. Рубанець // *Мультиверсум. Філософський альманах* / гол. ред. В. В. Лях. – К.; 2007. – Вип. 64. – С. 147–156.
10. Жаворонков В.О. *Теорія та практика проведення інституціональних змін : моногр.* / В. О. Жаворонков. – К.: ЦУЛ, 2015. – 428 с.
11. Lucas R., 1981. *Studies in Business Cycle Theory* / Lucas R. – Oxford.
12. Жаворонкова Г. В. *Менеджмент в інформаційній економіці: теорія та практика : моногр.* /Г. В. Жаворонкова. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – 352 с.
13. Akerlof G., 2001. *Held his Prize Lecture December 8, 2001, at Aula Magna, Stockholm University. He was presented by Lars E.O. Svensson, Chairman of the Prize Committee.*
14. Диба М. І. *Асиметрія обліково-аналітичної інформації та її вплив на прийняття управлінських рішень* / М. І. Диба, А. Г. Загородній, Г. О. Партин // *Вісник національного університету “Львівська політехніка”*: зб. наук. пр. “Проблеми економіки та управління”. – 2015. – № 815. – С. 271–275.